Makroekonomia otwarta: mechanizmy kursowe, przepływy kapitałowe i dynamika długu publicznego w ujęciu Stephena D. Williamsona

AUTOR

Fundacja Dobre Państwo

STRESZCZENIE / ABSTRACT

Artykuł analizuje funkcjonowanie małej gospodarki otwartej (SOE), która jako price taker nie wpływa na globalną stopę procentową. Autor wyjaśnia, że otwarcie gospodarki pozwala na rozdzielenie krajowej produkcji od konsumpcji poprzez wykorzystanie międzynarodowych rynków kapitałowych i międzyokresowe przesunięcia zasobów. Kluczowym elementem jest analiza rachunku bieżącego (CA), który zgodnie z tożsamością CA = S - I, odzwierciedla różnicę między oszczędnościami narodowymi a inwestycjami. Tekst podkreśla, że deficyt zewnętrzny nie zawsze świadczy o niskim dobrobycie, lecz może być racjonalnym narzędziem finansowania inwestycji zwiększających przyszłą produktywność. Całość rzuca światło na mechanizmy finansowania długu i rolę aktywów zagranicznych w stabilizacji gospodarczej kraju.

The article analyzes the functioning of a small open economy (SOE), which, as a price taker, does not influence the global interest rate. The author explains that opening the economy allows for the decoupling of domestic production from consumption through the use of international capital markets and intertemporal resource shifts. A key element is the analysis of the current account (CA), which, according to the identity CA = S - I, reflects the difference between national savings and investment. The text emphasizes that an external deficit does not always indicate low welfare, but can be a rational tool for financing investments that increase future productivity. Overall, it sheds light on debt financing mechanisms and the role of foreign assets in the country's economic stabilization.

Artykuł analizuje otwartość gospodarki oraz zadłużenie publiczne nie jako statyczne zapisy księgowe, lecz jako dynamiczne operacje międzyokresowego przesunięcia zasobów. Autor stawia tezę, że stabilność finansowa państwa nie zależy od nominalnej wartości długu czy salda rachunku bieżącego, lecz od złożonej relacji między kosztem obsługi zobowiązań (r) a tempem wzrostu gospodarczego (g), przy jednoczesnym uwzględnieniu wiarygodności instytucjonalnej. Tekst rzuca nowe światło na deficyty zewnętrzne i budżetowe, argumentując, że mogą one być racjonalnym narzędziem inwestycyjnym, o ile generują przyszłą produktywność. Kluczowym elementem analizy jest trylemat monetarny, który wyznacza strukturalne granice polityki państwa, zmuszając do wyboru między autonomią pieniężną, stabilnością kursu a swobodą przepływu kapitału. W efekcie artykuł dowodzi, że zarządzanie długiem i walutą to w istocie zarządzanie oczekiwaniami rynku i ryzykiem, gdzie przyszła zdolność państwa do generowania zasobów staje się głównym aktywem determinującym dzisiejsze koszty finansowania.

SŁOWA KLUCZOWE

makroekonomia otwarta | mechanizmy kursowe | przepływy kapitałowe | dynamika długu publicznego | rachunek bieżący | niemożliwa trójca | Small Open Economy | parytet siły nabywczej | niepokryty parytet stóp procentowych | trylemat monetarny | ekwiwalencja Ricardiańska | realna deprecjacja waluty | pozycja aktywów zagranicznych netto | ryzyko kredytowe państwa | międzyokresowe ograniczenie budżetowe

Otwartość gospodarki jako mechanizm międzyokresowego przesunięcia zasobów

Gospodarka bez granic: rachunek bieżący, kurs walutowy, przepływy kapitału i niemożliwa trójca

Otwarcie gospodarki na świat zmienia sens niemal wszystkich zależności analizowanych wcześniej. W gospodarce zamkniętej krajowe oszczędności muszą ostatecznie znaleźć odzwierciedlenie w krajowych inwestycjach, a konsumpcja społeczeństwa jest ograniczona zasobami wytwarzanymi i zgromadzonymi wewnątrz systemu. Gospodarka otwarta rozrywa tę jedność przestrzenną.

Gospodarstwo domowe może pośrednio finansować inwestycję przedsiębiorstwa na innym kontynencie, krajowa firma może zaciągać zobowiązania wobec zagranicznego banku, a państwo finansować deficyt obligacjami w portfelach nierezydentów. Co więcej, chwilowy spadek krajowej produkcji nie musi oznaczać równie głębokiego spadku konsumpcji, o ile istnieje możliwość zadłużenia się za granicą. Właśnie tę funkcję uznaje się za podstawową korzyść międzynarodowych rynków kapitałowych: pozwalają one rozdzielić w czasie krajową produkcję i konsumpcję oraz wykorzystywać zagraniczne finansowanie inwestycji.

Najprostszą konstrukcją analityczną jest model małej gospodarki otwartej – Small Open Economy (SOE). Przymiotnik „mała" nie odnosi się tu do liczby ludności czy terytorium, lecz do braku zdolności pojedynczego kraju do istotnego wpływania na globalną cenę kapitału. Gospodarka jest price takerem na światowym rynku finansowym, dlatego w modelowym benchmarku jej realna stopa procentowa spełnia warunek:

[r = r^*]

gdzie r^* jest światową realną stopą procentową.

Jest to silne uproszczenie: w rzeczywistości kraje płacą premie za ryzyko, różnią się płynnością rynków, walutą zadłużenia i wiarygodnością instytucjonalną. Benchmark ten pozostaje jednak niezwykle użyteczny, gdyż pozwala odseparować krajowe decyzje oszczędnościowe i inwestycyjne od procesu wyznaczania globalnej stopy procentowej. Międzyokresowe ograniczenie budżetowe kraju stanowi w tym ujęciu rozszerzenie ograniczenia gospodarstwa domowego.

Jego dwuokresowa wersja zapisana jest jako:

[C_1 + \frac{C_2}{1+r^} = **Y_1 + \frac{Y_2}{1+r^}** + NFP_1 + \frac{NFP_2}{1+r^} + **B_0(1+r^)**]

gdzie C_1, C_2 oznaczają konsumpcję w obu okresach, Y_1, Y_2 krajową produkcję, NFP dochody netto z czynników produkcji otrzymywane z zagranicy, a B_0 początkową pozycję aktywów zagranicznych netto.

Równanie to wskazuje, że kraj może chwilowo konsumować więcej niż produkuje, finansując różnicę dochodem z aktywów zagranicznych lub zwiększeniem zobowiązań. Nie może jednak robić tego w nieskończoność bez odpowiedniej podstawy majątkowej lub przyszłego dochodu. Otwartość zmienia moment i miejsce finansowania, lecz nie znosi międzyokresowego ograniczenia zasobów. Pozwala to odczytać deficyt zewnętrzny nie jako sam w sobie dowód "życia ponad stan", lecz jako operację międzyokresową wymagającą interpretacji. Jeśli kraj importuje kapitał, by sfinansować

inwestycje generujące w przyszłości wysoką produktywność, dzisiejszy deficyt może być racjonalnym sposobem przeniesienia przyszłego dochodu do teraźniejszości. Jeśli natomiast zagraniczny dług finansuje wyłącznie konsumpcję niepowiązaną z przyszłą zdolnością płatniczą, ta sama obserwacja księgowa ma zupełnie inne znaczenie. Saldo rachunku bieżącego jest więc informacją o finansowaniu, a nie gotową oceną dobrobytu.

Punktem wyjścia jest tożsamość oszczędności:

[S = S_p + S_g = I + CA] a zatem [CA = S - I]

gdzie S_p oznacza oszczędności prywatne, S_g oszczędności sektora publicznego, I inwestycje krajowe, a CA saldo rachunku bieżącego. Jeżeli oszczędności narodowe przewyższają krajowe inwestycje, nadwyżka zasobów przyjmuje postać roszczeń wobec zagranicy – kraj staje się w danym okresie netto pożyczkodawcą. Jeśli natomiast I > S, brakujące finansowanie pochodzi z zagranicy i rachunek bieżący jest ujemny.

Tożsamość CA = S - I nie jest jednak teorią przyczynową. Nie sugeruje ona, że „wysokie oszczędności powodują nadwyżkę" w izolacji od innych czynników, ani że „deficyt handlowy wymusza niski poziom oszczędności". Jest to warunek rachunkowej zgodności wszystkich transakcji, podczas gdy rzeczywista przyczynowość może przebiegać wieloma kanałami.

Wzrost rentowności inwestycji może zwiększyć I i przyciągnąć kapitał z zagranicy. Z kolei wzrost oszczędności gospodarstw domowych – przy niezmienionych inwestycjach – może zwiększyć eksport kapitału. Deficyt budżetowy może obniżyć oszczędności publiczne, jednak sektor prywatny może częściowo zareagować na to wzrostem własnych oszczędności.

Rachunek bieżący jako strumień międzyokresowych decyzji

Analiza musi zatem odróżniać tożsamość ex post od mechanizmu ex ante. Rachunku bieżącego nie należy również utożsamiać wyłącznie z bilansem eksportu i importu towarów. Choć bilans handlowy jest jego kluczowym elementem, rachunek bieżący obejmuje także usługi, dochody pierwotne – związane między innymi z pracą i kapitałem transgranicznym – oraz określone transfery bieżące. Kraj może zatem odnotować deficyt handlowy, otrzymując jednocześnie znaczne dochody z aktywów zagranicznych, lub odwrotnie. Właśnie dlatego pozycja zagraniczna kraju jest zasobem, podczas gdy rachunek bieżący stanowi strumień zmieniający tę pozycję – z

zastrzeżeniem, że na wartość aktywów zagranicznych wpływają również efekty wyceny i kursy walutowe.

W uproszczonym świecie, pozbawionym zmian wyceny, relację tę można zapisać jako:

[B_{t+1} - B_t \approx CA_t]

gdzie B_t oznacza pozycję aktywów zagranicznych netto. Nadwyżka rachunku bieżącego oznacza w tym ujęciu zwiększenie roszczeń wobec reszty świata lub redukcję zobowiązań; deficyt zaś działa odwrotnie.

W gospodarce rzeczywistej relacja ta jest bardziej złożona, gdyż wartość akcji, obligacji i innych aktywów zagranicznych może ulegać zmianom nawet bez nowych przepływów. To rozróżnienie między przepływem a zmianą wyceny zasobu stanowi odpowiednik wcześniejszego podziału na oszczędności i majątek. Najbardziej elegancka interpretacja rachunku bieżącego wynika z teorii wygładzania konsumpcji. Jeśli kraj doświadcza przejściowego wzrostu produkcji, racjonalne gospodarstwa domowe nie muszą konsumować całego dodatkowego dochodu natychmiast – część może zostać zaoszczędzona za granicą, co prowadzi do poprawy CA. Jeżeli jednak szok jest trwały i podnosi oczekiwany dochód w całym horyzoncie czasowym, konsumpcja może wzrosnąć znacznie silniej już teraz, co zmieni reakcję rachunku bieżącego. Mechanizm ten jest analogiczny do hipotezy dochodu permanentnego, z tą różnicą, że podmiotem agregowanym staje się cała gospodarka.

Jeszcze istotniejsza jest informacja o przyszłej produktywności. Jeśli przedsiębiorstwa przewidują, że za kilka lat kraj stanie się wyjątkowo produktywny, mogą zwiększyć inwestycje już dziś, mimo że bieżąca produkcja jeszcze nie wzrosła. Konieczne maszyny, infrastruktura i kapitał muszą zostać sfinansowane przed pojawieniem się pełnych korzyści. Oczekiwany trwały wzrost produktywności może zatem silnie podnieść I i prowadzić do deficytu rachunku bieżącego, wynikającego właśnie z napływu kapitału finansującego inwestycje. Deficyt może być w takim przypadku księgowym śladem optymizmu inwestycyjnego, a nie oznaką ekonomicznej patologii. To odwraca potoczną moralistykę międzynarodowych bilansów.

Nadwyżka nie zawsze jest zatem oznaką siły, a deficyt nie zawsze słabości. Kraj o niskim popycie inwestycyjnym i starzejącej się populacji może generować dużą nadwyżkę, gdyż oszczędności przewyższają krajowe możliwości inwestowania. Z kolei dynamicznie rozwijająca się gospodarka o wysokiej oczekiwanej rentowności kapitału może importować oszczędności z reszty świata. Kluczowe pytanie nie brzmi zatem „czy saldo jest dodatnie?”, lecz dlaczego takie jest i czy przyszły strumień dochodów uzasadnia zaciągane zobowiązania. Podobną ostrożność należy zachować wobec hipotezy „bliźniaczych deficytów”.

Z tożsamości. [CA = S_p + S_g - I]. wynika, że jeśli wzrost deficytu budżetowego zmniejsza S_g, podczas gdy S_p i I pozostają niezmienione, rachunek bieżący ulega pogorszeniu. Właśnie tak przedstawiany jest mechanizm współwystępowania deficytu fiskalnego i zewnętrznego, jednak kluczowy pozostaje tu warunek „przy innych czynnikach niezmienionych".

Ryzyko kredytowe państwa i mechanizmy kursu realnego

Jeśli gospodarstwa domowe przewidują przyszłe podatki i zwiększają oszczędności prywatne, spadek konsumpcji publicznej może zostać zrekompensowany – powraca zatem problem ekwiwalencji Ricardiańskiej. Jeżeli natomiast deficyt finansuje inwestycje publiczne podnoszące przyszłą produktywność, może dojść do jednoczesnego wzrostu inwestycji (I). Tożsamość rachunkowa pozostaje zawsze prawdziwa, lecz struktura reakcji zmiennych wymaga już konkretnego modelu. Otwarta gospodarka wprowadza ponadto kwestię suwerennego ryzyka kredytowego.

Gospodarstwo domowe podlega krajowemu prawu egzekucyjnemu; wobec suwerennego państwa wierzyciel nie dysponuje jednak analogicznym, nadrzędnym aparatem przymusu. Williamson interpretuje decyzję państwa o spłacie jako porównanie kosztów obsługi długu z kosztami niewypłacalności – takimi jak utrata dostępu do finansowania czy inne sankcje ekonomiczne – oraz wskazuje na sprzężenie między postrzeganym ryzykiem defaultu a oprocentowaniem długu. W rzeczywistości warunek ten przyjmuje postać: [r=r^*+\rho,] gdzie (\rho) jest premią za ryzyko. Im większe prawdopodobieństwo niewypłacalności, tym wyższej oczekiwanej stopy zwrotu wymagają inwestorzy. Tworzy to potencjalne sprzężenie zwrotne: wzrost (\rho) podnosi koszt obsługi długu, co pogarsza pozycję fiskalną, a ta z kolei może dalej zwiększać (\rho). Nie każdy wzrost spreadu jest zatem jedynie pasywnym odzwierciedleniem fundamentów; w określonych modelach oczekiwania rynku mogą wzmacniać podatność państwa, podobnie jak oczekiwania deponentów potęgowały podatność banku.

Otwartość finansowa prowadzi nas do kwestii kursu walutowego. Należy przede wszystkim odróżnić kurs nominalny od realnego. Przy konwencji przyjętej w materiale (e) oznacza liczbę jednostek waluty krajowej potrzebnych do zakupu jednostki waluty zagranicznej, zatem wzrost (e) oznacza nominalną deprecjację waluty krajowej. Realny kurs można zapisać jako: [q=\frac{eP^*}{P},] gdzie (P^*) to zagraniczny poziom cen, a (P) krajowy.

Materiał posługuje się analogiczną definicją: realny kurs (q) jest ceną zagranicznego koszyka dóbr wyrażoną względem koszyka krajowego. Jeżeli (q) rośnie, dobra zagraniczne stają się względnie droższe, a krajowe tańsze – mówimy wówczas o realnej deprecjacji waluty krajowej. Spadek (q) oznacza natomiast realną aprecjację.

Różnica względem kursu nominalnego jest zasadnicza: waluta może słabnąć nominalnie, ale jeśli towarzyszy temu bardzo wysoka inflacja krajowa, przewaga cenowa rodzimych dóbr może nie wzrosnąć. Z tego równania wynika teoria parytetu siły nabywczej. Gdyby identyczne dobro można było bezkosztowo transportować między krajami i nie istniały żadne bariery, arbitraż prowadziłby do prawa jednej ceny: [P=eP^*.] W takim skrajnym przypadku [q=1.] Williamson traktuje PPP jako tendencję długookresową, wskazując jednocześnie na przyczyny trwałych odchyleń: dobra niehandlowalne, koszty transportu, bariery handlowe oraz różnice w strukturze koszyków dóbr. Należy wyraźniej zaznaczyć, że absolutne PPP jest benchmarkiem bardzo restrykcyjnym, a nie warunkiem, który rzeczywiste indeksy cen muszą dokładnie spełniać. Przyczyną nie jest tylko transport; fryzury, mieszkania, lokalna opieka zdrowotna czy wiele usług nie podlegają prostemu arbitrażowi międzynarodowemu.

Dwa indeksy CPI rzadko zawierają identyczny koszyki dóbr. Różnić się może jakość produktów, a także lokalne podatki i marże dystrybucyjne. W długim okresie działa ponadto mechanizm Balassy-Samuelsona: kraje o wysokiej produktywności w sektorze dóbr handlowalnych mogą odnotować wzrost płac również w usługach lokalnych, co podnosi ogólny poziom cen bez utraty konkurencyjności eksportu. Dlatego porównywanie poziomów cen między krajami wymaga większej ostrożności niż proste przeliczenie ich po kursie rynkowym.

Kurs walutowy jako mechanizm równowagi między inflacją, stopami procentowymi a ryzykiem

Wersja względna PPP jest łagodniejsza. Z logarytmicznego przybliżenia relacji [q=\frac{eP^*}{P}] wynika, [\Delta \ln e \approx \pi-\pi^*+\Delta \ln q.] Jeżeli realny kurs w długim okresie pozostaje stabilny, otrzymujemy intuicję: [\Delta \ln e\approx\pi-\pi^*.] Kraj o trwale wyższej inflacji niż jego partnerzy handlowi powinien zatem w długim horyzoncie doświadczać odpowiednio większej nominalnej deprecjacji, aby realny kurs mógł powracać w okolice równowagi. Zależność ta nie stanowi jednak prostej prognozy kursu na następny miesiąc; w krótkim okresie kursy finansowe mogą poruszać się znacznie szybciej niż ceny dóbr. Rynek aktywów prowadzi nas tutaj do koncepcji niepokrytego parytetu stóp procentowych (UIP).

Materiał zapisuje jego przybliżoną postać jako: [i=i^*+\frac{\Delta e^e}{e},] gdzie i jest krajową nominalną stopą, i^* zagraniczną, a ostatni składnik – oczekiwaną deprecjacją waluty krajowej. Intuicja jest następująca: inwestor porównujący obligację krajową z zagraniczną musi uwzględnić nie tylko różnicę w oprocentowaniu, ale również spodziewaną zmianę kursu, po którym przyszłe środki zostaną ponownie przeliczone na walutę rodzimą. W bardziej realistycznym ujęciu należy dodać premię za ryzyko: [i-i^* \approx E_t\frac{\Delta e_{t+1}}{e_t} + \rho_t.] Jeżeli aktywa dwóch krajów nie są doskonałymi substytutami, inwestorzy mogą wymagać premii za ryzyko kursowe, kredytowe, płynnościowe lub polityczne. Jest to istotne uzupełnienie, gdyż bez ρ_t łatwo byłoby błędnie uznać każdą obserwowaną różnicę stóp za prognozę deprecjacji, podczas gdy w rzeczywistości część tej różnicy może wynagradzać ryzyko. Należy pamiętać, że UIP jest warunkiem równowagi, a nie automatyczną regułą przyczynową.

Wzrost krajowej stopy procentowej może prowadzić do bieżącej aprecjacji waluty, jeśli inwestorzy uznają krajowe aktywa za bardziej atrakcyjne. Może on jednak towarzyszyć również deprecjacji, jeżeli podwyżka jest reakcją na gwałtowny wzrost ryzyka i oczekiwaną inflację. Podobnie jak w neo-fiszeryzmie, sama obserwacja wysokiej stopy i słabej waluty nie pozwala zidentyfikować mechanizmu – trzeba wiedzieć, dlaczego stopa jest wysoka i jak zmieniła się premia za ryzyko.

W systemie płynnego kursu bank centralny nie zobowiązuje się do utrzymywania jednej wartości e. Kurs reaguje na zmiany stóp, oczekiwań, ryzyka oraz warunków handlu. Materiał interpretuje ten mechanizm jako źródło autonomii polityki pieniężnej i możliwość absorbowania części szoków poprzez kurs. Jeśli gospodarka doświadcza negatywnego szoku popytowego, bank centralny może obniżyć stopę; prowadzi to często do osłabienia waluty, co zwiększa względną atrakcyjność krajowych dóbr i wzmacnia popyt zewnętrzny. Określenie kursu jako "absorbera szoków" nie powinno jednak być absolutyzowane. Deprecjacja może bowiem podnosić ceny importowanych surowców i napędzać inflację. Ponadto, jeśli firmy lub państwo są zadłużone w walucie obcej, osłabienie waluty zwiększa krajową wartość ich długu, co pogarsza bilanse.

Efekt konkurencyjności może działać z opóźnieniem, a reakcja wolumenu eksportu zależy od elastyczności popytu. W gospodarkach z silnym niedopasowaniem walutowym deprecjacja może zatem posiadać także charakter kontrakcyjny. Płynny kurs daje instrument dostosowania, lecz nie gwarantuje bezkosztowej stabilizacji.

W systemie sztywnego kursu sytuacja się odwraca. Bank centralny zobowiązuje się utrzymywać $e=\bar e$, czyli określony parytet wobec waluty zagranicznej. Aby dotrzymać tego zobowiązania, musi być gotowy kupować lub sprzedawać walutę po ustalonej cenie, wykorzystując rezerwy zagraniczne. Williamson opisuje bilans banku centralnego poprzez aktywa zagraniczne i krajowe oraz bazę monetarną, wskazując, że obrona kursu wpływa bezpośrednio na ilość krajowej

płynności. Załóżmy, że inwestorzy próbują sprzedać walutę krajową. Aby utrzymać jej kurs, bank centralny kupuje ją za rezerwy walutowe – w ten sposób zmniejsza swoje aktywa zagraniczne i równocześnie absorbuje pieniądz krajowy, ograniczając bazę monetarną. Może on próbować sterylizować ten efekt, kupując aktywa krajowe i ponownie dostarczając płynność. Jeśli jednak kapitał jest w pełni mobilny, a rynek wierzy w stałość kursu, możliwość prowadzenia niezależnej polityki jest ograniczona. Właśnie z tego powodu materiał stwierdza, że trwała próba utrzymywania krajowej stopy odmiennej od zagranicznej powoduje przepływy kapitału i presję na rezerwy.

Trylemat monetarny i strukturalne ograniczenia polityki państwa

Logikę tę formalizuje niemożliwa trójca, znana również jako trylemat monetarny. Państwo dąży zazwyczaj do jednoczesnego osiągnięcia trzech celów: stabilnego kursu walutowego, swobodnego przepływu kapitału oraz niezależnej polityki pieniężnej. W standardowym modelu nie jest jednak możliwe zachowanie wszystkich tych elementów w pełnej postaci.

Jeżeli kurs jest wiarygodnie stały, to: [E_t\frac{\Delta e_{t+1}}{e_t}=0.] Przy pełnej mobilności kapitału, braku premii za ryzyko i założeniu UIP otrzymujemy: [i=i^*.] Krajowy bank centralny nie może zatem arbitralnie ustalić stopy (i) poniżej poziomu światowego; w przeciwnym razie kapitał zacząłby odpływać, generując presję na deprecjację i zmuszając bank do obrony parytetu. W ten sposób wyprowadza się utratę autonomii monetarnej w reżimie stałego kursu. Jeśli państwo chce zachować stały kurs i autonomiczną politykę, musi ograniczyć mobilność kapitału. Jeśli stawia na mobilność kapitału i autonomię, musi pozwolić kursowi na dostosowania. Natomiast wybór mobilności kapitału i stałego kursu wymusza podporządkowanie krajowej polityki warunkom wynikającym z kotwicy walutowej. Trylemat nie jest moralną oceną tych wyborów, lecz pokazuje strukturalne ograniczenie zestawu dostępnych instytucji.

Unia walutowa stanowi skrajne rozwinięcie jednego z tych wariantów. Państwa rezygnują z własnego nominalnego kursu oraz autonomicznej polityki pieniężnej, uzyskując w zamian całkowite usunięcie wewnętrznego ryzyka kursowego i głębszą integrację monetarną. Oznacza to jednak, że dostosowania do szoków asymetrycznych muszą zachodzić innymi kanałami: poprzez ceny i płace, przepływy kapitału, migrację pracy, politykę fiskalną lub transfery. Gdy kraj nie może zdewaluować waluty, kluczowe znaczenie zyskuje elastyczność jego realnej gospodarki.

Analogicznie, kontrole kapitałowe nie są kategorią jednorodną. W prostym trylemacie ograniczają one arbitraż i mogą zwiększyć przestrzeń autonomii monetarnej przy stabilizowanym kursie. W

szerszym ujęciu ekonomicznym mogą być projektowane jako instrumenty makroostrożnościowe, ograniczające określone krótkoterminowe przepływy lub niedopasowanie walutowe. Jednocześnie generują one koszty administracyjne, stwarzają pole do arbitrażu regulacyjnego i rent-seekingu oraz mogą zakłócać efektywną alokację kapitału. Istnieje tu wyraźny trade-off między odzyskaniem kontroli nad stopą a ograniczeniem swobody przepływów.

W tym punkcie makroekonomia międzynarodowa ponownie spotyka się z teorią oczekiwań. Stały kurs pozostaje stabilny tak długo, jak rynek wierzy w posiadanie przez bank centralny rezerw i woli politycznej niezbędnej do jego obrony. Jeśli jednak inwestorzy zaczną przewidywać dewaluację, UIP przestaje przyjmować prostą postać (i=i^*). Oczekiwana zmiana kursu staje się dodatnia, co zmusza kraj do podniesienia stopy, utraty rezerw lub porzucenia parytetu. Pojawia się wówczas ryzyko ataku spekulacyjnego w momencie, gdy rynek dostrzeże wyczerpywanie się rezerw.

Występuje tu znana struktura samowzmacniająca: samo oczekiwanie kryzysu zwiększa koszt jego uniknięcia. Sprzedaż waluty przez inwestorów zmusza bank centralny do spalania rezerw lub podnoszenia stóp, co może osłabić gospodarkę i system bankowy, zwiększając polityczny koszt obrony kursu. To z kolei czyni przewidywaną dewaluację jeszcze bardziej prawdopodobną. Nie oznacza to, że każdy kryzys walutowy jest wyłącznie efektem psychologii – fundamenty fiskalne, zewnętrzne i bankowe są często zasadnicze – lecz pokazuje silne sprzężenie między fundamentem a oczekiwaniem. Równie istotne jest połączenie kursu z inflacją.

W gospodarce otwartej krajowy poziom cen obejmuje dobra importowane oraz produkty krajowe wytwarzane z importowanych komponentów, których cena w walucie lokalnej rośnie wraz z deprecjacją. Stopień, w jakim zmiana kursu przenosi się na CPI, określa exchange-rate pass-through; nie jest on stały i zależy od struktury importu, marż, waluty fakturowania, poziomu konkurencji, długości kontraktów oraz wiarygodności polityki pieniężnej. W efekcie bank centralny musi reagować nie tylko na krajową lukę produktową, ale i na zmienną cenę dóbr zagranicznych.

Nowokeynesowska gospodarka otwarta komplikuje zatem układ IS-Phillips-policy rule. Realna stopa wpływa na popyt krajowy, lecz stopa nominalna oddziałuje również na kurs; ten z kolei kształtuje ceny importu, eksport netto, bilanse i oczekiwania. Integracja lepkości cen z gospodarką otwartą stanowi końcowy etap tego modelowania. Polityka pieniężna staje się w tym ujęciu równocześnie polityką intertemporalnej ceny kapitału i jednym z czynników kształtujących relatywną cenę kraju wobec zagranicy. Najgłębsza lekcja gospodarki otwartej dotyczy jednak ponownie czasu.

Dług publiczny jako międzyokresowe przesunięcie realnych zasobów

Import kapitału oznacza konsumpcję lub inwestycję dzisiaj w zamian za przyszłe transfery dochodu za granicę. Nadwyżka rachunku bieżącego to z kolei rezygnacja z części bieżącego wykorzystania zasobów na rzecz przyszłych roszczeń. Kurs walutowy jest ceną wymiany pomiędzy dwoma systemami nominalnymi, jednak jego dzisiejsza wartość zależy od przewidywanych stóp procentowych, inflacji i ryzyka. Rezerwy banku centralnego stanowią natomiast zasób służący obronie przyszłej wiarygodności.

Dług zagraniczny jest kontraktem przenoszącym siłę nabywczą pomiędzy krajami i okresami. Globalizacja finansowa nie likwiduje więc ograniczeń makroekonomicznych; internacjonalizuje je. Kraj może pożyczyć oszczędności reszty świata, lecz musi w końcu wygenerować zdolność do obsługi zobowiązań. Może stabilizować kurs, ale kosztem części autonomii monetarnej lub mobilności kapitału. Może pozwolić walucie płynąć, przyjmując jednak zmienność cen aktywów i wpływ kanału kursowego na inflację. Może zgromadzić ogromne rezerwy, choć ich utrzymywanie wiąże się z kosztem alternatywnym. Każdy reżim przesuwa ryzyko; żaden go nie usuwa. Niemożliwa trójca jest szczególnym przypadkiem ogólniejszej zasady makroekonomii instytucjonalnej: nie można maksymalizować jednocześnie wszystkich pożądanych właściwości systemu. W bankowości płynność pozostawała w napięciu z transformacją terminów. W polityce monetarnej niska inflacja kolidowała z przestrzenią do obniżania nominalnych stóp. Na rynku pracy zabezpieczenie pracownika może podnosić koszty tworzenia wakatów.

W gospodarce międzynarodowej autonomia, stabilność kursowa i swoboda kapitału również tworzą trylemat. Ekonomia polityczna zaczyna się właśnie tam, gdzie model pokazuje, że społeczeństwo musi wybrać między dobrami, których nie da się w pełni posiadać równocześnie. Pozostaje jednak problem najbardziej polityczny: kto ponosi koszt tych wyborów i w jakim momencie ograniczenie międzyokresowe państwa staje się wiążące?

Rząd może finansować wydatki podatkami albo długiem, kraj może zaciągać zobowiązania wobec rezydentów lub zagranicy, bank centralny może wpływać na nominalny koszt finansowania, a inflacja może zmieniać realną wartość części długu. Wszystkie te instrumenty są jednak elementami jednego systemu ograniczeń fiskalnych i monetarnych. Następny krok musi zatem połączyć dług publiczny, zdolność fiskalną państwa, premię za ryzyko, niewypłacalność suwerenną oraz relację między bankiem centralnym a skarbem państwa. Dopiero wtedy będzie można rozstrzygnąć, dlaczego to samo zadłużenie w jednym państwie przez dziesięciolecia pozostaje łatwe do obsługi, a w innym uruchamia kryzys. Pozwoli to również wyjaśnić, dlaczego poprawna analiza

nie może sprowadzać stabilności długu ani do samej wysokości wskaźnika długu do PKB, ani do przekonania, że państwo emitujące własną walutę posiada nieograniczoną realną zdolność finansowania.

Państwo jako dłużnik: ograniczenie fiskalne, premia za ryzyko, niewypłacalność i granice monetarnego finansowania. Dług publiczny jest jednym z tych zjawisk makroekonomicznych, które najłatwiej poddają się uproszczeniu. W debacie potocznej państwo przedstawiane jest albo jako powiększone gospodarstwo domowe, które „musi kiedyś oddać każdy pożyczony pieniądz", albo przeciwnie – jako podmiot stojący poza zwykłym ograniczeniem budżetowym, ponieważ może emitować własną walutę i refinansować zobowiązania. Obie analogie zawierają ziarno prawdy, lecz stają się mylące, gdy potraktuje się je dosłownie.

Państwo różni się od gospodarstwa trwałością instytucjonalną, zdolnością podatkową, możliwością refinansowania, a w niektórych reżimach również dostępem do banku centralnego. Nie różni się jednak tym, że jego decyzje finansowe ostatecznie muszą być zgodne z ograniczeniem realnych zasobów gospodarki. Dług może przesuwać ciężary w czasie – pomiędzy podatnikami, wierzycielami i posiadaczami pieniądza – lecz nie może w nieskończoność kreować realnej produkcji bez odpowiadających jej zdolności wytwórczych. Punktem wyjścia pozostaje znane już rozróżnienie oszczędności publicznych, zapisywanych jako:

$$S^g = (T - TR - INT) - G$$

gdzie T oznacza dochody podatkowe, TR transfery, INT płatności odsetkowe od długu, a G zakupy dóbr i usług przez państwo. Łącznie z oszczędnościami prywatnymi otrzymujemy oszczędności narodowe oraz tożsamość:

$$S = S^p + S^g = I + CA$$

Ujemne oszczędności publiczne oznaczają deficyt sektora publicznego, lecz z samego faktu jego wystąpienia nie wynika jeszcze ani niewypłacalność, ani szkoda społeczna. Deficyt może finansować wydatki bieżące, transfery, stabilizację kryzysową lub inwestycje podnoszące przyszłą produktywność. Te same liczby budżetowe mogą więc odpowiadać odmiennym konsekwencjom długookresowym.

W prostym zapisie jednego okresu budżet państwa można przedstawić jako:

$$T_t + \Delta B_t + \Delta M_t$$

gdzie B_{t-1} oznacza odziedziczony nominalny dług, $i_t B_{t-1}$ koszty jego obsługi, ΔB_t nową emisję długu, a ΔM_t przyrost zobowiązań pieniężnych sektora publicznego.

Równanie jest przede wszystkim tożsamością finansową: wydatki i obsługa wcześniejszych zobowiązań muszą zostać pokryte podatkami, nowym długiem, kreacją pieniądza albo odpowiednimi zmianami innych pozycji bilansowych. Samo równanie nie rozstrzyga jednak, który sposób finansowania jest optymalny.

Dynamika długu zależy od relacji stopy procentowej do wzrostu

Po przejściu na wartości realne i pominięciu części szczegółów instytucjonalnych, dynamikę długu można zapisać jako: [B_t=(1+r_t)B_{t-1}+G_t+TR_t-T_t,] a jeśli przez (PB_t) oznaczymy saldo pierwotne — czyli dochody pomniejszone o wydatki z wyłączeniem odsetek: [PB_t=T_t-G_t-TR_t,] to [B_t=(1+r_t)B_{t-1}-PB_t.] Dodatnie (PB_t) oznacza nadwyżkę pierwotną, która zmniejsza potrzebę finansowania długu; ujemne zaś — deficyt pierwotny. Zapis ten obrazuje, dlaczego analiza zadłużenia nie może ograniczać się jedynie do bieżącego deficytu: nawet przy zerowym deficycie pierwotnym wcześniejszy dług powiększa się o odsetki. Znacznie bardziej informacyjny jest jednak stosunek długu do produktu. Przyjmijmy, że [b_t=\frac{B_t}{Y_t}] oznacza relację długu do PKB, a (g_t) — realne tempo wzrostu produktu. W przybliżeniu dynamika tej relacji może zostać zapisana jako: [\Delta b_t \approx (r_t-g_t)b_{t-1}-pb_t,] gdzie (pb_t) jest nadwyżką pierwotną wyrażoną jako część PKB. Wzór ten ujawnia centralną rolę różnicy (r-g).

Jeżeli realna stopa oprocentowania długu przewyższa tempo wzrostu gospodarki, odziedziczony dług wykazuje tendencję do zwiększania relacji długu do produktu, chyba że państwo wygeneruje odpowiednią nadwyżkę pierwotną. Jeśli natomiast wzrost jest szybszy od kosztu finansowania, ciężar istniejącego zadłużenia może relatywnie maleć nawet przy umiarkowanych deficytach pierwotnych. Nie oznacza to jednak, że warunek (r<g) daje państwu automatyczną możliwość nieograniczonego zadłużania się. Zarówno (r), jak i (g) są endogeniczne wobec polityki, wiarygodności i struktury gospodarki. Rosnący dług może bowiem zwiększać premię za ryzyko, wypierać inwestycje, wpływać na oczekiwania podatkowe lub zmieniać zachowanie banku centralnego. Z kolei wzrost gospodarczy może zwolnić w wyniku szoku demograficznego, produktywnościowego czy politycznego. Stabilność oparta na korzystnej różnicy (r-g) jest więc stanem warunkowym, a nie prawem natury.

Williamson szczególnie mocno eksponuje problem długu państwa wobec zagranicy. W modelu niewypłacalności suwerennej nie istnieje pełny odpowiednik krajowego aparatu przymusu, który wierzyciel prywatny mógłby wykorzystać przeciwko państwu. Decyzja o spłacie zależy zatem od porównania kosztu obsługi długu z kosztami defaultu — takimi jak utrudniony dostęp do przyszłego

finansowania i inne konsekwencje gospodarcze. To właśnie odróżnia dług suwerenny od zwykłego kontraktu prywatnego: jego wykonalność zależy w większym stopniu od reputacji, oczekiwań i długookresowego interesu państwa. Jeżeli wierzyciele uznają państwo za niemal całkowicie bezpieczne, jego stopa może oscylować blisko światowej stopy wolnej od ryzyka. W bardziej realistycznym przypadku: [r_t=r_t^*+\rho_t,] gdzie (\rho_t) oznacza premię za ryzyko suwerenne. Williamson opisuje mechanizm, w którym wzrost obaw inwestorów podnosi wymaganą premię, a wyższy koszt obsługi długu sam w sobie pogarsza zdolność państwa do spłaty. Otrzymujemy zatem nie tylko statyczną wycenę ryzyka, ale potencjalne sprzężenie zwrotne.

Wyobraźmy sobie państwo z długiem (B). Przy stopie (r_1) obsługa odsetkowa wynosi (r_1B). Jeżeli rynek nagle podnosi premię i stopa nowego finansowania wzrasta do (r_2 > r_1), rolowana część długu zaczyna generować wyższe koszty. Budżet musi wtedy odpowiedzieć podwyżką podatków, ograniczeniem wydatków, zwiększeniem emisji lub kombinacją tych działań. Każda z tych reakcji może wpływać na wzrost i polityczne prawdopodobieństwo dalszej konsolidacji. W skrajnym przypadku wzrost oprocentowania wywołany obawą o wypłacalność może sam w sobie zwiększyć ryzyko niewypłacalności. Struktura ta przypomina znane już modele paniki bankowej i kryzysu kursowego.

Nie oznacza to jednak, że każdy kryzys zadłużeniowy jest czystą samospełniającą się przepowiednią. Państwo z trwale niewystarczającymi dochodami, bardzo wysokim długiem i słabą produktywnością może borykać się z głębokimi problemami z wypłacalnością. Jednak pomiędzy stanem jednoznacznie bezpiecznym a jednoznacznie niewypłacalnym istnieje obszar, w którym oczekiwania rynku wpływają na koszt finansowania, a tym samym na przyszłe fundamenty. To właśnie dlatego płynność i wypłacalność w finansach publicznych nie zawsze dają się łatwo oddzielić. Williamson nazywa skrajny rezultat "pułapem zadłużenia", po przekroczeniu którego kraj traci możliwość wygładzania konsumpcji za pomocą dalszego kredytu zagranicznego.

Nie istnieje jedna uniwersalna liczba długu do PKB, która mechanicznie wyznaczałaby moment defaultu dla wszystkich państw. Zdolność obsługi zadłużenia zależy od stopy procentowej, tempa wzrostu, terminów zapadalności, udziału długu w walucie obcej, bazy podatkowej, struktury wierzycieli, rezerw, jakości instytucji i wiarygodności politycznej. "Próg" jest więc właściwością konkretnego układu modelowego i instytucjonalnego, nie stałą fizyczną gospodarki.

Struktura długu i koszty finansowania inflacyjnego

Właśnie dlatego dwa kraje o identycznym współczynniku długu do PKB mogą być wyceniane zupełnie inaczej. Państwo z długim średnim terminem zapadalności, długiem denominowanym w

walucie krajowej, głębokim rynkiem finansowym i stabilną bazą podatkową jest mniej podatne na nagły kryzys refinansowania niż państwo zależne od krótkoterminowego długu walutowego.

Różnica ta nie została jeszcze osobno rozwinięta, lecz uzupełnia analizę mechanizmu ryzyka suwerennego. Kluczowa jest tutaj denominacja długu. Jeśli państwo zaciąga zobowiązania w walucie obcej, nie może samodzielnie wytworzyć aktywa potrzebnego do ich nominalnej spłaty, a deprecjacja waluty krajowej zwiększa realny i budżetowy ciężar długu. Jeżeli natomiast dług jest denominowany we własnej walucie, nominalna niewypłacalność ma inny charakter: państwo dysponuje szerszym zestawem instrumentów finansowania, co jednak nie oznacza braku realnych ograniczeń. Próba rozwiązania problemu fiskalnego poprzez nadmierną kreację pieniądza może przenieść koszt z jawnego defaultu na inflację i spadek realnej wartości zobowiązań nominalnych.

W tym miejscu pojawia się kwestia relacji między polityką fiskalną a pieniężną. Williamson analizuje seigniorage jako dochód sektora publicznego wynikający z emisji pieniądza, wskazując, że inflacja obniża realną wartość sald pieniężnych. Na tej podstawie można rozwinąć problem fiskalno-monetarny. Państwo może finansować część wydatków poprzez emisję pieniądza zamiast dodatkowych podatków lub obligacji, ale taki dochód nie jest darmowy. Powstaje on w efekcie tego, że społeczeństwo utrzymuje aktywo, którego realna wartość zostaje częściowo rozwodniona przez wzrost podaży nominalnej. W przybliżeniu realny dochód z emisji można przedstawić jako: [\frac{\Delta M_t}{P_t},] a przy stabilnym popycie na realne salda i wzroście podaży pieniądza zbliżonym do inflacji, o podatku inflacyjnym można myśleć jako o [\pi_t\frac{M_t}{P_t}.] Wzór ten wskazuje, że im większy realny zasób pieniądza utrzymuje społeczeństwo i im wyższa jest inflacja, tym większa staje się realna wartość erozji tego zasobu.

Nie należy jednak utożsamiać tego mechanizmu z możliwością nieograniczonego zwiększania dochodów. Wysoka inflacja zmniejsza chęć utrzymywania realnych sald pieniężnych, przez co sama baza "podatku inflacyjnego" może się kurczyć. Prowadzi to do analogii z krzywą Laffera: zbyt gwałtowna emisja może tak mocno napędzić inflację, że obywatele zaczną uciekać od waluty krajowej, skrócą okres przechowywania gotówki lub przejdą do walut obcych i innych aktywów. W efekcie realny dochód z dalszej emisji przestaje rosnąć proporcjonalnie. Jest to teoretyczne rozwinięcie wykraczające poza sam mechanizm seigniorage i koszt inflacyjny.

Niezależność banku centralnego a ryzyko dominacji fiskalnej

W tym punkcie kluczowe znaczenie zyskuje instytucjonalne rozdzielenie banku centralnego od skarbu państwa. Bank centralny dysponuje mandatem dbania o stabilność monetarną, podczas gdy rząd odpowiada za podatki i wydatki. Taki podział jest uzasadniony faktem, że krótkookresowy interes fiskalny często stoi w sprzeczności z długofalową stabilnością wartości pieniądza. Rząd obciążony dużymi potrzebami finansowymi może preferować niższe oprocentowanie długu lub wyższą inflację, która realnie zmniejszy wartość istniejących zobowiązań. Z kolei bank centralny, skoncentrowany na stabilności cen, może uznać podwyżkę stóp za niezbędną. Nie oznacza to jednak, że polityka pieniężna jest całkowicie niezależna od fiskalnej w sensie ekonomicznym.

Jeśli państwo posiada wysoki poziom zadłużenia, decyzja banku centralnego o podniesieniu stóp z czasem zwiększa koszty refinansowania. Gdy bank centralny skupuje obligacje państwowe, zmienia strukturę skonsolidowanego bilansu sektora publicznego; gdy wypłaca odsetki od rezerw bankowych, modyfikuje przepływy między samym bankiem a sektorem finansowym. Formalna niezależność instytucjonalna nie eliminuje zatem bilansowych sprzężeń. Teoretycznie można tu wyróżnić sytuację dominacji monetarnej – w której polityka fiskalna dostosowuje przyszłe salda pierwotne tak, by bank centralny mógł realizować cel stabilności cen – oraz dominację fiskalną, gdzie potrzeby finansowe państwa ograniczają zdolność banku centralnego do prowadzenia polityki niezbędnej dla utrzymania stabilności nominalnej.

Rozróżnienie to stanowi szersze rozwinięcie teoretyczne, a nie pojęcie bezpośrednio opisane w książce. Jego logika wynika jednak naturalnie z przedstawionych tam mechanizmów długu, seigniorage i polityki monetarnej. Przy dominacji fiskalnej problem można ująć następująco: jeśli rząd nie jest w stanie – politycznie lub ekonomicznie – wygenerować przyszłych podatków bądź ograniczyć wydatki niezbędne do stabilizacji długu, presja zostaje przesunięta na bank centralny. Próba walki z inflacją poprzez utrzymywanie wysokich stóp procentowych zwiększa koszt obsługi długu i pogłębia kryzys fiskalny. Z kolei utrzymywanie zbyt taniego finansowania może utrwalać presję inflacyjną. Sama techniczna możliwość emisji waluty nie znosi konfliktu; zmienia jedynie kanał, przez który ujawnia się ograniczenie. Można wskazać trzy sposoby redukcji realnego ciężaru długu: jawny default, opodatkowanie oraz inflacyjne zmniejszenie wartości zobowiązań nominalnych. Każdy z nich wiąże się z innym rozkładem kosztów. Default obciąża bezpośrednio wierzycieli i może zamknąć państwu dostęp do rynku w przyszłości. Podatek uderza w konkretne grupy, wpływając na bodźce do pracy, oszczędzania i inwestowania. Inflacja działa szerzej i mniej

jawnie, szczególnie w odniesieniu do posiadaczy nominalnych aktywów nieindeksowanych. Nie są to trzy ekonomicznie równoważne technologie.

Wpływ oczekiwań i wiarygodności na realny koszt długu

Właśnie dlatego nominalny charakter długu ma znaczenie dystrybucyjne. Jeśli inflacja wzrasta w sposób nieoczekiwany, realna wartość zadłużenia o stałym oprocentowaniu spada. Państwo jako dłużnik zyskuje w tej sytuacji kosztem wierzycieli, którzy ponoszą stratę realną. Jeżeli jednak rynek zacznie przewidywać taką strategię, zażąda wyższej nominalnej stopy ex ante. Relacja Fishera sprawia zatem, że systematyczne finansowanie inflacyjne nie pozwala na trwałe i darmowe obniżanie kosztów obsługi długu; po dostosowaniu oczekiwań inwestorzy wliczają wyższą inflację w cenę obligacji. To kolejny przykład krytyki Lucasa: państwo nie może zakładać, że reakcja wierzycieli pozostanie niezmienna po zmianie polityki gospodarczej.

O ile jednorazowy impuls inflacyjny może zmniejszyć realny ciężar długu zaciągniętego w przeszłości, o tyle systematyczne wykorzystywanie tego mechanizmu zmienia oczekiwania, oprocentowanie i strukturę kontraktów. Agenci mogą zacząć żądać obligacji indeksowanych, krótszych terminów zapadalności lub długu w walucie obcej. Próba eksploatacji jednego kanału redystrybucji nieuchronnie zmienia architekturę przyszłych zobowiązań.

Podobna zasada dotyczy konsolidacji fiskalnej. Jeśli państwo podnosi podatki, by ustabilizować dług, mechaniczna poprawa salda może okazać się mniejsza od zakładanej, o ile podwyżka silnie ograniczy aktywność gospodarczą, inwestycje lub bazę podatkową. Nie oznacza to, że „zaciskanie pasa zawsze zwiększa dług", lecz że efekt fiskalny zależy również od odpowiedzi mianownika (Y) oraz zachowania sektora prywatnego. W równaniu [\Delta b_t \approx (r_t-g_t)b_{t-1}-pb_t] poprawa salda (pb_t) stabilizuje dług, ale spadek dynamiki wzrostu (g_t) działa w przeciwnym kierunku. Analiza nie może się zatem ograniczać wyłącznie do licznika.

Równocześnie finansowanie deficytem nie jest automatycznie bardziej ekspansywne niż podatkowe. W modelu ekwiwalencji Ricardiańskiej przesunięcie obciążeń podatkowych w przyszłość nie zmienia bogactwa życiowego gospodarstw, gdyż dzisiejszy dług oznacza przyszłe podatki. Wynik ten zależy jednak od dostępu obywateli do rynków kredytowych; przy ograniczeniach płynności państwo może posiadać większą zdolność zadłużania się niż część społeczeństwa, a deficyt może wówczas realnie wpłynąć na bieżącą konsumpcję.

Wniosek ten jest kluczowy dla oceny kryzysowego zadłużenia publicznego. W sytuacji zatoru kredytowego państwo może czasowo wykorzystać własną wiarygodność, by dostarczyć gospodarstwom i przedsiębiorstwom płynność, której sektor prywatny nie uzyska na podobnych warunkach. To właśnie w zawodności rynku finansowego – sygnalizowanej wzrostem spreadów – upatruje się uzasadnienia dla interwencji. Nie jest to argument za permanentnym deficytem, lecz dowód na to, że zdolność fiskalna państwa ma szczególną wartość w stanach nadzwyczajnych. Zdolność fiskalną można więc rozumieć jako rodzaj opcji państwa.

Kraj, który w okresach stabilizacji zachowuje wiarygodność i przestrzeń finansową, zyskuje większą możliwość zwiększenia długu w obliczu wojny, pandemii czy głębokiej recesji. Z tej perspektywy niskie zadłużenie nie jest celem samym w sobie, lecz rezerwą zdolności reagowania. Analogicznie, zbyt restrykcyjne podejście do długu w sytuacjach, gdy finansuje on projekty o wysokiej społecznej stopie zwrotu, może oznaczać utratę szans rozwojowych.

Jakość aktywów i struktura długu determinują realną stabilność

Normatywna ocena długu musi zatem pytać o to, co zostało sfinansowane, a nie tylko o sposób księgowania finansowania. Dług przeznaczony na produktywną infrastrukturę, edukację, badania, bezpieczeństwo energetyczne czy zapobieżenie zniszczeniu systemu finansowego może wpływać na przyszłe dochody (Y_t), a więc również na przyszłą zdolność obsługi samego zadłużenia. Inny profil kosztów generuje dług finansujący wydatki bez trwałego efektu produktywności. Nie oznacza to, że każda inwestycja publiczna jest dobra – tu powraca problem jakości instytucji i selekcji projektów – lecz sam wskaźnik długu nie mówi nic o strukturze aktywów tworzonych po drugiej stronie bilansu społecznego.

Prowadzi to do subtelnego problemu księgowego: państwowy dług jest zobowiązaniem sektora publicznego, ale jednocześnie aktywem jego posiadacza. Obligacja skarbowa w portfelu gospodarstwa domowego albo funduszu emerytalnego stanowi prywatny majątek finansowy. Na poziomie skonsolidowanej gospodarki krajowej część wewnętrznego długu publicznego jest zatem równocześnie krajowym aktywem i zobowiązaniem. Nie oznacza to, że dług „nie ma znaczenia”; podatki potrzebne do jego obsługi mogą zniekształcać decyzje ekonomiczne, a redystrybucja pomiędzy podatnikami i wierzycielami niesie realne skutki. Oznacza jedynie, że analizowanie państwa tak, jakby jego obligacje były czystą stratą netto społeczeństwa, jest rachunkowo niepełne.

Inaczej wygląda zobowiązanie wobec zagranicy. Odsetki i spłaty są transferem realnego dochodu poza kraj, chyba że odpowiadają im dochody z aktywów zagranicznych. Z tego powodu pozycja inwestycyjna netto, struktura walutowa długu i rachunek bieżący dostarczają informacji, których sam dług publiczny brutto nie zawiera. Williamson łączy właśnie oszczędności krajowe, rachunek bieżący i zadłużenie zagraniczne w jednym międzyokresowym systemie.

Należy także odróżnić dług brutto od długu netto. Państwo może posiadać znaczne zobowiązania, ale jednocześnie dysponować aktywami finansowymi, funduszami majątkowymi, rezerwami albo udziałami w przedsiębiorstwach. Sam dług brutto jest kluczowy dla potrzeb refinansowania i oceny ryzyka płynności, jednak sytuacja majątkowa sektora publicznego zależy również od jakości i płynności aktywów. To kolejne rozszerzenie teoretyczne materiału, niezbędne, by uniknąć oceny stabilności na podstawie jednej liczby. Równie ważna jest struktura terminów.

Państwo finansujące się głównie trzydziestoletnimi obligacjami o stałym oprocentowaniu reaguje na wzrost rynkowych stóp znacznie wolniej niż państwo, którego duża część długu musi zostać refinansowana w ciągu roku. Średni koszt długu jest więc zmienną historyczną, a nie wartością równą aktualnej stopie banku centralnego. Wzrost stóp przenika do systemu stopniowo poprzez proces rolowania zobowiązań. Stąd skala transmisji polityki pieniężnej do finansów publicznych zależy od zapadalności portfela.

Możemy zatem sformułować szerszy warunek stabilności: państwo nie musi spłacić całego długu w jednym momencie, ale musi zachować wiarygodną zdolność do jego obsługi i refinansowania w długim horyzoncie. Międzyokresowe ograniczenie rządu wymaga, aby bieżąca wartość zobowiązań znajdowała odpowiednik w bieżącej wartości przyszłych nadwyżek pierwotnych, dochodu z emisji pieniądza lub innych źródeł finansowania. Nie znaczy to, że w każdym przyszłym roku budżet musi wykazywać nadwyżkę. Oznacza to raczej, że nie może istnieć strategia polegająca wyłącznie na nieskończonym refinansowaniu rosnącego długu w tempie niezgodnym z możliwością jego finansowania. W najbardziej abstrakcyjnej wersji można to zapisać jako:

E_t = \sum_{j=1}^{\infty} \frac{PB_{t+j}+S_{t+j}}{\prod_{k=1}^{j}(1+r_{t+k})},

gdzie S reprezentuje realny dochód z emisji. Lewa strona równania jest wartością istniejącego długu, prawa – zdyskontowaną wartością przyszłych zasobów przeznaczonych na jego obsługę. Jest to rozszerzenie teoretyczne podstawowego ograniczenia materiału.

Stabilność długu zależy od wiarygodności instytucjonalnej

Wzór nie zakłada, że inwestorzy potrafią precyzyjnie przewidzieć wysokość podatków za pięćdziesiąt lat. Formalizuje on raczej warunek, według którego wartość zobowiązania publicznego zależy od oczekiwanej zdolności państwa do wygenerowania przyszłych zasobów. Właśnie dlatego wiarygodność fiskalna jest zmienną realną. Jeśli społeczeństwo i inwestorzy wierzą, że państwo posiada zdolność podatkową, instytucjonalną i polityczną do dostosowania przyszłych sald, koszt jego dzisiejszego finansowania może pozostać niski. Gdy jednak pojawi się przekonanie, że każdy wzrost podatków jest politycznie niemożliwy, wydatki są całkowicie sztywne, a bank centralny zostanie zmuszony do monetyzacji deficytu, cena długu może wzrosnąć, zanim dojdzie do faktycznej niewypłacalności.

„Zaufanie rynków" nie jest zatem mistyczną kategorią psychologiczną. To skrót myślowy określający ocenę przyszłej zdolności fiskalnej, jakości instytucji, stabilności politycznej, ryzyka walutowego oraz prawdopodobieństwa wyboru między opodatkowaniem, inflacją a restrukturyzacją. Oczekiwania pełnią tu tę samą funkcję, co w przypadku inflacji, bankowości czy kursu walut: wpływają na dzisiejsze ceny aktywów, a poprzez nie – zmieniają zachowanie całego systemu. Dług publiczny ponownie ujawnia centralny motyw wywodu: przyszłość jest aktywem i zobowiązaniem już dzisiaj. Obligacja stanowi prawną obietnicę przyszłego transferu, a jej cena zależy od wiary w przyszłe podatki, wzrost, inflację i instytucjonalną ciągłość państwa. Bank centralny oddziałuje na koszt tej obietnicy poprzez stopy procentowe i oczekiwania; gospodarka realna – przez wzrost i produktywność, a polityka – poprzez wybór poziomu podatków i wydatków. Nie istnieje zatem autonomiczna „kwestia długu", która byłaby oddzielona od wzrostu, pieniądza i instytucji.

Równie błędne są dwa skrajne twierdzenia. Pierwsze głosi, że zadłużone państwo zawsze musi zachowywać się jak rodzina spłacająca kredyt i w pewnym momencie „oddać cały dług". Tymczasem państwa zazwyczaj refinansują zobowiązania przez bardzo długie okresy, a kluczowe znaczenie ma relacja kosztu obsługi do zasobów gospodarki, a nie jednorazowa likwidacja całego zadłużenia. Drugie twierdzenie zakłada, że państwo posiadające własną walutę nie napotyka istotnych ograniczeń finansowych. Może i nie zostanie zmuszone do nominalnego defaultu w taki sam sposób jak dłużnik walutowy, lecz napotyka bariery inflacyjne, kursowe, instytucjonalne i realne. Podaż znaków pieniężnych może być elastyczna; podaż pracy, energii, surowców i zdolności produkcyjnych już nie.

W makroekonomii dojrzałej pytanie nie brzmi więc: "czy dług jest dobry czy zły?". Brzmi raczej: jaka jest jego waluta, termin zapadalności, stopa, struktura wierzycieli, przeznaczenie wydatków, wpływ na przyszły produkt, dostępna baza podatkowa i prawdopodobna reakcja banku centralnego. Dopiero ten zestaw parametrów determinuje ryzyko. Pozostaje jeszcze wymiar, którego nie rozstrzygnie sam rachunek ekonomiczny: podział kosztów i korzyści między pokoleniami oraz grupami społecznymi. Dług pozwala dzisiejszemu państwu finansować wydatki, których koszty podatkowe mogą częściowo pojawić się w przyszłości. Jeżeli finansowane aktywa służą także przyszłym pokoleniom, taki rozkład może mieć uzasadnienie ekonomiczne. Jeśli jednak dzisiejsza konsumpcja jest finansowana kosztem przyszłych podatników, pojawia się odmienny problem normatywny.

Równania opisują transfer w czasie, ale nie rozstrzygają, jaki transfer jest sprawiedliwy. Prowadzi to naturalnie do kolejnego etapu artykułu: spojrzenia na państwo jako podmiot nie tylko zadłużający się, lecz także opodatkowujący, redystrybuujący i dostarczający dobra publiczne. Konieczne będzie zestawienie kosztów zniekształcających podatków, krzywej Laffera i finansowania dóbr wspólnych z wyborem optymalnego poziomu wydatków publicznych oraz granicą między korektą zawodności rynku a zawodnością samego państwa. Dopiero wtedy część fiskalna makroekonomii stanie się kompletna: dług pokaże, kiedy płacimy za państwo, teoria podatków - jak płacimy, a ekonomia polityczna - kto decyduje, za co i czyim kosztem.

> Równania makroekonomiczne precyzyjnie opisują mechanizm transferu siły nabywczej w czasie, lecz pozostają milczące w kwestii sprawiedliwości tego procesu. Pozostaje zatem pytanie: czy dzisiejsza stabilność finansowa jest owocem mądrej strategii rozwojowej, czy jedynie sprytnym przesunięciem ciężaru egzystencjalnego na barki przyszłych pokoleń? W świecie, gdzie przyszłość jest już dziś wyceniana przez rynki, granica między inwestycją a długiem staje się kwestią nie tylko matematyczną, ale przede wszystkim etyczną.

Inspiracje

[1] "Macroeconomics 6th edition" Stephen D Williamson

Stephen D. Williamson (ur. 1954) jest kanadyjskim makroekonomistą i wykładowcą na Katedrze Bankowości Centralnej im. Stephena A. Jarislowsky'ego na Western University (University of Western Ontario). Ukończył studia licencjackie z matematyki i magisterskie z ekonomii na Queen's University, a następnie doktorat z ekonomii na University of Wisconsin-Madison w 1984 roku. Wcześniej Williamson pełnił funkcję wiceprezesa Banku Rezerwy Federalnej w St. Louis (2014–2017) i zajmował stanowiska akademickie na Washington University w St. Louis oraz University of Iowa. Jego badania obejmują głównie ekonomię monetarną, dynamikę makroekonomiczną i pośrednictwo finansowe. Williamson jest najbardziej znany z tego, że wraz z Randallem Wrightem stworzył pionierskie ramy Nowej Ekonomii Monetarnej (New Monetarist Economics), opracowując mikromodele płynności, bankowości i systemów płatniczych. W swojej pracy szeroko bada tarcia kredytowe, niekonwencjonalną politykę pieniężną i waluty cyfrowe.

Stephen D. Williamson (born 1954) is a Canadian macroeconomist and the Stephen A. Jarislowsky Chair in Central Banking at Western University (University of Western Ontario). He completed his B.Sc. in Mathematics and M.A. in Economics at Queen's University, followed by a Ph.D. in Economics from the University of Wisconsin–Madison in 1984. Williamson previously served as Vice President at the Federal Reserve Bank of St. Louis (2014–2017) and held academic appointments at Washington University in St. Louis and the University of Iowa. His research primarily covers monetary economics, macroeconomic dynamics, and financial intermediation. Williamson is best known for pioneering the New Monetarist Economics framework alongside Randall Wright, developing micro-founded models of liquidity, banking, and payment systems. His work extensively explores credit frictions, unconventional monetary policy, and digital currencies.

Western University

Literatura uzupełniająca

Książki

Książki autorów przywoływanych i literatura pokrewna:

[1] "A Monetary History of the United States"

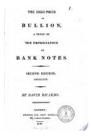
Milton Friedman

Princeton University Press | ISBN: 9781400829330

[2] "Foundations of Economic Analysis"

Paul Samuelson

[3] "The High Price of Bullion, a Proof of the Depreciation of Bank Notes"

David Ricardo

[4] "An Essay on the Influence of a Low Price of Corn on the Profits of Stock"

David Ricardo

[5] "Public Finance, Global Edition"

Ted Gayer, HARVEY ROSEN

2014 | McGraw Hill | ISBN: 9780077163549

[6] "Comprehensive Guide to SBI Bank PO Preliminary & Main Exam (8th Edition)"

Disha Experts

2019 | Disha Publications | ISBN: 9789388919258

[7] "The Consumer Finance Industry in a Dynamic Economy"

Carl Anton Dauten

1959

[8] "Macroeconomics in the Global Economy"

Jeffrey Sachs, Felipe Larraín B.

1993

Artykuły naukowe

Prace autorów przywoływanych w tekście:

[1] "The Pure Theory of Public Expenditure"

Paul Anthony Samuelson

1954 | The Review of Economics and Statistics | DOI: 10.2307/1925895

Źródło

[2] "Foundations of Economic Analysis."

George J. Stigler, Paul Anthony Samuelson

1948 | Journal of the American Statistical Association | DOI: 10.2307/2280713

Źródło

[3] "An Exact Consumption-Loan Model of Interest with or without the Social Contrivance of Money"

Paul Anthony Samuelson

1958 | Journal of Political Economy | DOI: 10.1086/258100

Źródło

[4] "LIFETIME PORTFOLIO SELECTION BY DYNAMIC STOCHASTIC PROGRAMMING"

Paul Anthony Samuelson

1975 | Elsevier eBooks | DOI: 10.1016/b978-0-12-780850-5.50044-7

Źródło

[5] "Supply-Side Economics"

Arthur B. Laffer

1981 | Financial Analysts Journal | DOI: 10.2469/faj.v37.n5.29

Źródło

[6] "Foundations of supply-side economics: Theory and evidence"

Victor A. Canto, Douglas H. Joines, Arthur B. Laffer, Paul Evans, Marc A. Miles

1983

Źródło

[7] "Trade Credit and the Money Market"

Arthur B. Laffer

1970 | Journal of Political Economy | DOI: 10.1086/259624

Źródło

[8] "The Phenomenon of Worldwide Inflation"

Arthur B. Laffer, David I. Meiselman

1975 | RePEc: Research Papers in Economics

Źródło

[9] "On the mechanics of economic development"

Robert E. Lucas

1988 | Journal of Monetary Economics | DOI: 10.1016/0304-3932(88)90168-7

Źródło

[10] "Econometric policy evaluation: A critique"

Robert E. Lucas

1976 | Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy | DOI: 10.1016/s0167-2231(76)80003-6

Źródło

[11] "Asset Prices in an Exchange Economy"

Robert E. Lucas

1978 | Econometrica | DOI: 10.2307/1913837

Źródło

[12] "Expectations and the neutrality of money"

Robert E. Lucas

1972 | Journal of Economic Theory | DOI: 10.1016/0022-0531(72)90142-1

Źródło

[13] "Assessing the Impacts of Non-Ricardian Households in an Estimated New Keynesian DSGE Model"

Ricardo Marto

2014 | Swiss Journal of Economics and Statistics | DOI: 10.1007/bf03399411

Źródło

Treść tworzy Fundacja Dobre Państwo.
Redaguje i publikuje APA ONE, autorski system redakcyjny Fundacji oparty na AI.
APA ONE Publishing System
Fundacja Dobre Państwo © 2026
Article ID: 1477b239-8ace-4b0a-85d6-e65dde571966